

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМОСТАВЛЕННЯ:

ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

І.В. Яворська-Ветрова. Теоретичний аналіз проблеми самоствавлення: ціннісний аспект. У статті здійснено теоретичний аналіз дослідження проблеми самоствавлення у ціннісному аспекті. З'ясовано, що термін “самоставлення” в сучасних наукових психологічних розвідках концептуалізується насамперед як “емоційно-ціннісне самоствавлення”. Розглянуто зміст та динаміку самоствавлення як емоційно-ціннісного ставлення особистості до самої себе у дослідженні проблем самосвідомості І.І. Чеснокової. Викладено концептуальні положення С.Р. Пантілеєва щодо феномену самоствавлення як безпосереднього вияву особистісного смисла “Я” для суб'єкта. Наголошено, що зміст узагальненого і стійкого ціннісного ставлення суб'єкта до самого себе визначають смислові ставлення як найвищі у його ієрархічній будові. Висвітлено засади теорії самоцінності Л.Є. Просандеєвої.

Ключові слова: самоствавлення, емоційно-ціннісне самоствавлення, ціннісність, самоцінність, самосвідомість, особистість, особистісне становлення, образ Я.

И.В. Яворская-Ветрова. Теоретический анализ проблемы самоотношения: ценностный аспект. В статье теоретически проанализирована проблема самоотношения в ценностном аспекте. Указано, что термин «самоотношение» в современных научных психологических исследованиях концептуализируется прежде всего как «эмоционально-ценностное самоотношение». Рассмотрены содержание и динамика самоотношения в исследовании проблем самосознания И.И. Чесноковой.

Изложены концептуальные положения С.Р. Пантлеева относительно феномена самоотношения как непосредственной представленности смысла «Я» для субъекта. Подчеркнуто, что содержание обобщенного и устойчивого ценностного отношения субъекта к самому себе определяют смысловые отношения в его иерархическом строении. Представлены положения теории самоценности Л.Е. Просандеевой.

Ключевые слова: самоотношение, эмоционально-ценностное самоотношение, ценностность, самоценность, самосознание, личность, личностное становление, образ Я.

Постановка проблеми. Проблема особистості та її становлення є наріжною як для теоретико-методологічних, так і емпіричних наукових психологічних досліджень. Наголошується, що “оволодіння власною поведінкою, формування системи внутрішньої регуляції діяльності, яка забезпечує здатність людини до саморозвитку та самореалізації, що у свою чергу, є необхідною передумовою успішної адаптації до мінливих умов ринку праці, цивілізаційних та культурних вимог суспільства” [11, с. 14], є визначальними засадами розвитку особистості. Відтак, актуалізуються проблеми вивчення “психологічних основ та ресурсів самореалізації особистості, життєвих цілей, цінностей та сенсу життя особистості” [3, с. 6], її самоконституювання, самотворення.

Одним із структурних компонентів самореалізації особистості, поряд з автономією, самоефективністю, перспективою майбутнього та системою ціннісних орієнтацій, виокремлюють самоставлення особистості [3]. Водночас наголошується на ключовій ролі становлення ціннісної свідомості у регуляції діяльності та особистісному розвитку [4], “ціннісної цілісності індивідуального життя” як фактору рівноваги у системі смислових утворень внутрішнього світу особистості [10]. Тому важливим видається розгляд проблеми ставлення до себе у ціннісному аспекті.

Мета статті полягає у теоретичному аналізі феномена самоствавлення у ціннісному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Термін “самоствавлення”, введений Н.І. Сарджвеладзе для визначення підкласу соціальної установки, в сучасних наукових психологічних розвідках концептуалізується насамперед як “емоційно-ціннісне самоствавлення”. Так, розглядаючи “образ Я” як особливу установочну систему, І.С. Кон визначає самоствавлення як “особисте ціннісне судження, виражене в установках індивіда щодо себе (схваленні або несхваленні), які вказують, якою мірою індивід вважає себе здібним, значущим, успішним і достойним” [2]. А.М. Колишко наголошує, що у теорії ставлень АФ. Лазурського і В.Н. Мясіщева самоствавлення розглядається як міра усвідомлення і якість емоційно-ціннісного прийняття себе ініціативним і відповідальним суб’єктом соціальної активності [1].

Досліджуючи проблеми самосвідомості, І.І. Чеснокова [12] аналізує її як “особливо складний процес опосередкованого пізнання самого себе, розгорнутий у часі, пов’язаний з рухом від одиничних ситуативних образів через інтеграцію подібних численних образів у цілісне утворення – у розуміння свого власного “Я” як суб’єкта, відмінного від інших суб’єктів” [12, с. 89]. Різноманітні переживання, що супроводжують складний і багатогранний процес самопізнання, узагальнюються в емоційно-ціннісне ставлення особистості до самої себе. Дослідниця виокремлює як компонент самосвідомості “специфічний вид емоційних переживань, в яких відображається власне ставлення особистості до того, про що вона дізнається і що розуміє, “відкриває” стосовно самої себе, тобто різні її самоствавлення” [12, с. 108-109]. Таким чином, самопізнання і певна система переживань поєднуються в кожному акті самосвідомості.

Надзвичайно важливим, на нашу думку, є твердження І.І. Чеснокової про те, що адекватно усвідомлене і послідовне емоційно-ціннісне ставлення

особистості до самої себе у формі самолюбства, гордощів, самоповаги, вимогливості, совісті, почуття обов'язку тощо становить центральну ланку її внутрішнього психічного світу, що забезпечує його єдність і цілісність, узгоджуючи внутрішні цінності особистості щодо самої себе.

Переживання, пов'язані з усвідомленням власних психологічних особливостей, виникають як результат постійного співвіднесення власних цінностей і настановлень з нормами і вимогами соціального оточення людини, вони опосередковуються реальним контекстом її життя через особистісно-мотиваційний план свідомості. Таким чином, будь-яке нове знання стане стійким змістом свідомості тільки тоді, коли поєднається з відповідним ставленням і людиною переживатиметься її особистісне значення.

Переживання особистості, як і виражене в ньому самоствавлення, перебувають у динаміці, у стані безперервного розвитку. Їхня динамічність виявляється насамперед у розширенні та поглибленні змістової і функціональної сфер у процесі вікового розвитку індивіда внаслідок нагромадження ним емоційного досвіду. Крім того, про динамічність переживань, пов'язаних з самоствавленням особистості, свідчить наявність різних рівнів його усвідомлення. У свою чергу всі ці рівні усвідомлення переживань співвідносяться з різним ступенем усвідомлення особистістю своїх самоствавлень – від нечітких, “дифузних” емоційних реакцій з невизначеною оцінкою мотивів своєї поведінки, її результатів, власних цінностей до чіткого і повного усвідомлення емоційно-ціннісного ставлення до самої себе, своїх переконань, співвіднесення їх з оцінками інших людей.

Концептуальним і ґрунтовним є дослідження будови самоствавлення, здійснене С.Р. Пантілеєвим [5; 6]. На його думку, самоствавлення безпосередньо пов'язане з особистісною і соціальною позицією суб'єкта, з масштабом та значущістю тих завдань, за які особистість “свідомо бере на себе відповідальність у якості їх автора і творця” [5, с. 1]. Визначаючи

самоствалення як “особистісне утворення, що розуміється як безпосередній феноменологічний вияв (представленність) особистісного смисла “Я” для самого суб’єкта” 5, с. 16], у якості його компонентів С.Р. Пантілєєв емпірично узагальнив наступні: почуття усвідомленості “Я”; самовпевненість; самокерівництво; відображене самоствалення; самоцінність; самоприйняття; самоприхильність; внутрішня конфліктність; самозвинувачення 5, с. 2].

Учений, спираючись на розроблені В.В. Століним (1983) концептуальні положення про особистісний смисл “Я”, а також “вторинність”, діяльнiсну обумовленість знань суб’єкта про себе, окремих самооцінок та аспектів образу Я, розглядає самоствалення як емоційно-оцінкову систему. Основним принципом будови цієї системи С.Р. Пантілєєв визначає *принцип динамічної ієрархії*, який полягає в тому, що “та чи інша модальність емоційного ставлення може виступати у якості *ядерної структури системи*, посідаючи провідне місце в ієрархії інших аспектів самоствалення, і фактично визначаючи зміст і вираженість узагальненого стійкого самоствалення” (курсив С.Р. Пантілєєва) [5, с. 9].

Характеризуючи самоствалення як особистісне утворення, дослідник наголошує, що його будова і зміст можуть бути розкриті “лише в контексті реальних життєвих взаємин суб’єкта, “соціальних ситуацій його розвитку” (Л.С. Виготський) і діяльностей, за якими стоять мотиви, пов’язані із самореалізацією суб’єкта як особистості. Кожна конкретна соціальна ситуація розвитку визначає ієрархію провідних діяльностей і відповідних їм основних мотивів і цінностей, відносно яких індивід осмислює власне “Я”, надаючи йому особистісного смислу” [5, с. 9].

За способом виразу смисла “Я” у будові самоствалення С.Р. Пантілєєв виокремлює дві підсистеми, що взаємно перетворюються і мають, своєю чергою, власну ієрархію кожна:

- власне самооцінкову підсистему, зміст якої “визначається співвіднесенням “Я” з можливістю задовольняти мотиви стимули” [5, с. 16] і виявляється для суб’єкта “мовою” самооцінок (самоповага) [5, с. 3];

- підсистему емоційно-ціннісного самоствавлення, яка “пов’язує “Я” суб’єкта зі смислоутворюючими мотивами” [5, с. 16] і виявляється “мовою” емоційних ставлень (аутосимпатія) [5, с. 3].

Тобто, дослідник привертає увагу до конфліктності природи смисла “Я”, наголошуючи, слідом за А.Н. Леонтьєвим, на неспівпадінні “смислоутворюючих” та “лише спонукаючих мотивів”. Конкретна форма репрезентації смисла “Я” індивіду обумовлюється ієрархією цих мотивів і певною соціальною позицією суб’єкта. Оскільки ієрархії всередині вказаних підсистем часто не співпадають, а іноді й протирічать одна одній, тому їх організація у цілісну систему, констатує С.Р. Пантілеєв, підпорядковується *принципу смислової інтеграції*, згідно з яким, “смислові ставлення посідають вище місце в ієрархії і, кінець кінцем, визначають узагальнене й стійке ставлення суб’єкта до самого себе” [5, с. 10].

Кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного вивчення феномена дав підставу досліднику зафіксувати 9 вимірів, що визначають «складну й диференційовану картину опису самоствавлення»:

- “внутрішня чесність” – почуття усвідомленості, рефлексивності й глибини проникнення у власне “Я”;

- “самовпевненість” – ставлення до самого себе як до сильного, ефективного й соціально пристосованого суб’єкта, якому є за що себе поважати;

- ”самокерування” – відчуття підвладності, керованості й активності “Я” як основної особистісної інстанції;

- “відображене самоствавлення” – очікуване позитивне або негативне ставлення з боку узагальненого “іншого”;

- “самоцінність” – відчуття духовної цінності й унікальності власного “Я”, здатності викликати глибокі почуття;
- “самоприйняття” – безоцінкове позитивне ставлення до себе, не зважаючи на наявні недоліки чи чесноти;
- “самоприхильність” – почуття емоційної прихильності до актуального образу Я, консервативна самодостатність;
- “внутрішня конфліктність” – переживання розладу, безінтегрованості, неузгодженості і некерованості власною особистістю;
- “самозвинувачення” – емоційна незадоволеність, інтрапунітивність й негативне ставлення до свого “Я” [5, с. 12].

Подальша математична обробка даних дала змогу авторові виокремити три значущих фактора. Фактор самоповаги склали такі компоненти, як: моральне самосхвалення; самоспевненість; самокерування і відображене самоствавлення, тобто ті аспекти самоствавлення, що співвідносять “Я” особистості з деякими соціально нормативними і схвалюваними критеріями. До фактору аутосимпатії увійшли шкали самоцінності; самоприйняття й самоприхильності. На думку С.Р. Пантілеєва, зміст цих шкал у найбільш чистому вигляді, “без домішки” самооцінок виявляє емоційне самоствавлення. Фактор самоприниження склали шкали, пов’язані з негативним ставленням до себе: самозвинувачення й внутрішня конфліктність [5, с. 13].

Проведені дослідження дали підстави стверджувати, що самоствавлення як емоційно-оцінкова система є релятивно ієрархізованою. Тобто, на будову і зміст цієї системи безпосередньо впливають соціальна ситуація розвитку і мотиви провідних діяльностей таким чином, що “той чи той зміст ставлення до себе може посідати провідне й найбільш значуще місце у загальній будові, фактично, визначаючи загальний тон або чуттєву модальність, у якій смисл “Я” виявляється суб’єкту” [5, с. 15]. Автор зробив висновок про те, що у індивідів з

різним змістом провідних мотивів і цінностей можуть відрізнятися значущий зміст узагальненого самоствавлення і модальність його вияву.

Таким чином, наголошує С.Р. Пантілеєв, зміни у структурі, змісті й рівнях узагальненого самоствавлення можуть спричинятися тільки дією факторів, що зачіпають його найбільш значущий, смисловий зміст (“ядерний шар”). Стосовно ж інших впливів система самоствавлення “залишається резистентною, зберігає свої основні характеристики, що визначають її цілісність і якісну своєрідність” [5, с. 16].

Отже, самоствавлення як емоційно-оцінкова система за принципом смислової інтеграції складається у динамічну (релятивну) ієрархію, що обумовлюється “конкретною соціальною позицією суб’єкта, соціальною ситуацією його розвитку і відповідною ієрархією діяльностей, за якими стоять ті чи ті смислоутворюючі та спонукальні мотиви” [5, с. 3]. Саме смислові ставлення, посідаючи найвище місце в ієрархії, визначають зміст узагальненого і стійкого ціннісного ставлення суб’єкта до самого себе.

У контексті проблем соціальної адекватності та життєвої компетентності на особливу увагу заслуговує теорія самоцінності, концептуальні засади якої розробляються Л.Є. Просандеєвою [7; 8; 9]. Відзначаючи численні теоретичні й експериментальні дослідження, у ході яких вивчалися особливості виникнення і формування ціннісних утворень у структурі самосвідомості, їх проявів на різних етапах онтогенезу (К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, Л. Божович, М. Боришевський, А. Брушлінський, І. Гофман, В. Зінченко, П. Чамата, І. Чеснокова та ін.), Л.Є. Просандеєва ставить питання про системний аналіз проблеми самоцінності як феномена особистісного рівня, її структуру, загальні принципи та засади розвитку, структурні компоненти та фактори формування, а також питання, пов’язані із засобами впливу самоцінності на поведінку людини.

Автор визначає самоцінність як “реальне духовне утворення самосвідомості особистості і суспільства”, “ядро духовного світу особистості”,

що є насамперед “продуктом духовно-практичного освоєння світу, результатом самопізнання інтересів і потреб, життєвої мети та ідеалів”. Перебуваючи у залежності від впливу складових соціуму (суспільства, колективу, групи, сім’ї), самоцінність людини знаходить своє вираження у “динамічному саморозвитку особистості, її здібностей і творчої індивідуальної самоактуалізації протягом усього життя” [7, с. 283]. Самоцінність не є просто продуктом самосвідомості у процесі інтеріоризації зовнішніх впливів, а й сама, формуючись, справляє вплив на діяльність і поведінку суб’єкта, його цілі, завдання, методи взаємодії з оточуючою дійсністю. Автор підкреслює, що самоцінність спрямовує і визначає не окремі поведінкові прояви, а значущість буття людини в цілому з погляду її фундаментальних інтересів і перспектив розвитку. Можливість повної всебічної самореалізації є, власне, призначенням самоцінності людини.

У якості змістовних елементів самоцінності виступають цінності, погляди, знання, уявлення, ідеї, щодо власної неповторності та індивідуальності. Структуру самоцінності, за Л.Є. Просандеєвою, складають:

- “оцінно-пояснювальний компонент (оцінка всього, що відображається в самосвідомості суб’єкта; свідомо визначена особистістю рушійна сила її життєдіяльності, яка служить мірилом відношення людини до цінностей, норм, очікувань і вимог суспільства і є ідеальним самовиправданням її вчинків);
- інтегративно-орієнтаційний компонент (об’єднання і впорядкування всього того, що представлено у самосвідомості у вигляді узагальненої моделі світу і самомоделі особистості, де об’єкти її діяльності розташовуються відповідно до ієрархізованої системи індивідуальних цінностей);
- мотиваційно-спонукувальний компонент (регуляція головних процесів цілепокладання на основі орієнтації теоретичної і практичної діяльності людини і самоствердження її у тій чи іншій царині)” [7, с. 284].

Розглядаючи самовідчуття, самосприймання, самоставлення,

саморозуміння і власне самооцінку формами самоцінності, автор визначає такі її функції: по-перше, вираження ставлення особистості до самої себе; по-друге, визначення загальної “самоспрямованості” діяльності особистості (пізнавальна, комунікативна чи зовнішня предметна діяльність); по-третє, становлення загальних моделей поведінки, типових для даної особистості; по-четверте, самоцінність виступає основним системоорганізуючим фактором внутрішнього світу особистості, зокрема методу мислення. Такі функції дозволяють самоцінності стати “найголовнішою детермінантою розвитку, котра визначає напрям і характер, темпи, перспективи і межі особистісного самовдосконалення” [7, с. 284].

Спираючись на уявлення про три рівня самосвідомості, Л.Є. Просандєєва розглядає самоцінність як емоційну складову самосвідомості. Основними параметрами самоцінності виступають ступінь адекватності, висота і міра стійкості. Механізмами формування самоцінності є, по-перше, зіставлення образів реального та ідеального Я; по-друге, оцінювання людини іншими. Самоцінність, на думку автора, включає творчий, фізичний, індивідуально-духовний і професійний фактори формування.

Аналізуючи теоретичне підґрунтя проблеми, автор виокремлює наступні засадничі ідеї: ідею С. Рубінштейна про “триєдину структуру самоцінності” в контексті ставлення людини до самої себе: “...Самосвідомість припускає пережите ставлення до себе, ставлення до іншої людини і сприймане (чи очікуване) ставлення” [7, с. 286]; думку А. Ковальова про те, що вирішальний вплив на формування самоцінності особистості мають стосунки між людьми у процесі спілкування і діяльності; визначення С. Куперсмітом самоцінності як установки на схвалення чи несхвалення; важливість розуміння самоцінності як задоволеності людини собою, прийняття себе, свідомості власної гідності, позитивного ставлення до себе, погодженості свого реального й ідеального Я. Підсумовуючи, Л.Є. Просандєєва робить висновок про те, що “безперервний

характер розвитку самосвідомості, вікова стадійність, спадкоємність ліній онтогенезу дає підстави розглядати становлення самоцінності як психічний процес, що поступово розгортається в часі й характеризується все більш ускладненими формами самопізнання” [7, с. 286].

Саме суперечності і складності процесу розвитку самоцінності особистості вимагають соціально-психологічного супроводу дитини, починаючи з ранніх етапів онтогенезу. Для забезпечення оптимального становлення самоцінності особистості як суб’єкта соціокультурного життя загалом і навчання зокрема, потрібно вивчати і враховувати як внутрішні потенції дитини, так і особливості її взаємодії з оточуючим світом.

Як відзначає Л.Є. Просандеєва, “під впливом соціальних, економічних і психологічних причин відбувається деформація змісту дитячої субкультури (втрата змісту загальнолюдських цінностей, збіднення казок і фольклору, зміни сюжетно-рольових ігор тощо),... відчуження дітей від дорослих і ровесників, що спричиняє появу певного бар’єра світом дітей і світом дорослих” [8, с. 180]. Ці фактори підвищують рівень тривожності певної частини дітей, викликають труднощі у спілкуванні, затримку в адаптації до шкільного життя і соціалізації загалом, формують негативне самоствалення дитини, уявлення про свою неспроможність, неуспішність.

Дитячий вік є початковим і найбільш сензитивним у становленні суб’єкта діяльності, пізнання, спілкування, формування самоцінності. Дитина перебуває, на думку Л.Є. Просандеєвої, у стані “дифузного сприймання” власної самоцінності. Умовою гармонійного розвитку самоцінності є забезпечення індивідуального підходу у роботі з дитиною з боку психолога і педагога, врахування її індивідуальних особливостей, а саме: стану здоров’я, соціального статусу в групі, стилю поведінки, зумовленого темпераментом і характером, спрямованості інтересів, здібностей, нахилів, стану емоційної сфери, а також стилю і характеру взаємин у сім’ї. Адже “самоцінність дитини визначається

трьома факторами: твердим переконанням в імпонуванні дорослим і ровесникам, впевненістю у здатності до якогось виду діяльності і почуттям власної значущості” [8, с. 181-182]. А створення “захисного оточення”, атмосфери підтримки і сприяння, забезпечення емоційно-позитивного ставлення нададуть значний ресурс становленню самоцінності дитини.

Автор вказує, що процес формування самоцінності має поступальний характер і починається з усвідомлення своїх можливостей у процесі діяльності. В ході власної творчої активності відбувається “засвоєння дитиною об’єктивно заданих цінностей людської спільноти та постійне відкриття і утвердження себе як соціального суб’єкта” [8, с. 184]. Проведене Л.Є. Просандєєвою експериментальне дослідження ціннісного Я підлітків [9], дозволило виділити основні типи самоцінності (репродуктивна, пізнавальна, комунікативна, творча, духовно спрямована і професійно спрямована самоцінність), а також описати психологічні особливості підлітків певного типу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження.

Таким чином, можна констатувати значну увагу до теоретичного вивчення і експериментального дослідження у сучасних психологічних розвідках проблеми самоствавлення як особистісного феномена, складного когнітивно-афективного утворення, що включає ціннісний компонент. Перспектива подальших досліджень полягає у поглибленні теоретичного аналізу та експериментальному вивченні особливостей самоствавлення особистості.

Список використаних джерел

1. Кольшко А.М. Психология самоотношения : учебн. пособие / А.М. Кольшко. – Гродно : ГрГУ, 2004. – 102 с.
2. Кон И.С. Открытие «Я» / Игорь Семенович Кон. – М.: Политиздат, 1978. – 367 с.
3. Максименко С.Д. Психологічна основа самореалізації особистості: структура і функції / С.Д. Максименко, Л.З. Сердюк // Актуальні проблеми

психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Випуск 9. – К.: Талком, 2016. – С. 6–13.

4. Музика О.Л. Ціннісна взаємодія як чинник розвитку обдарованої особистості / О.Л. Музика // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С. 5–20.

5. Пантїлеев С.Р. Строеие самоотношения как эмоционально-оценочной системы : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологиии» / С.Р. Пантїлеев. – М., 1988. – 18 с.

6. Пантїлеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система / С.Р. Пантїлеев. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 110 с.

7. Просандеєва Л.Є. Концептуальні засади теорії самоцінності / Л.Є. Просандеєва // Актуальні проблеми психології: Зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Т. 7. – Вип. 13. – К., 2007. – С. 282–288.

8. Просандеєва Л.Є. Проблеми розвитку самоцінності дитини / Л.Є. Просандеєва // Соціальна психологія. – 2008. – № 1 (27). – С. 179–185.

9. Просандеєва Л.Є. Типологічний аналіз самоцінності особистості підлітка / Л.Є. Просандеєва // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Вип. 14. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. – С. 665–674.

10. Тищенко С.П. Психічне здоров'я: ціннісно-смісловий аналіз / С.П. Тищенко // Актуальні проблеми сучасної української психології: Наукові

записки інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – К.: Нора-Друк, 2003. – Вип. 23. – С. 344–366.

11. Чепелева Н.В. Дослідження самопроекування особистості у контексті постнекласичної психології / Н.В. Чепелева // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том. IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Випуск 9. – К.: Талком, 2016. – С. 13–21.

12. Чеснокова И. И. Проблема самосознания в психологии / Ирина Ивановна Чеснокова. – М. : Наука, 1977. – 144 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Kolyshko A.M. Psihologiya samootnosheniya : uchebn. posobie / A.M. Kolyshko. – Grodno : GrGU, 2004. – 102 s.

2. Kon I.S. Otkrytie «YA» / Igor' Semenovich Kon. – М.: Politizdat, 1978. – 367 s.

3. Maksymenko S.D. Psykholohichna osnova samorealizatsii osobystosti: struktura i funktsii / S.D. Maksymenko, L.Z. Serdiuk // Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – Tom IKh: Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. – Vypusk 9. – К.: Talkom, 2016. – S. 6–13.

4. Muzyka O.L. Tsinnisna vzaiemodiia yak chynnyk rozvytku obdarovanoi osobystosti / O.L. Muzyka // Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – Tom VI: Psykholohiia obdarovanosti. – Vypusk 12. – Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2016. – S. 5–20.

5. Pantileev S.R. Stroenie samootnosheniya kak ehmocional'no-ocenochnoj sistemy : avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni kand. psihol. nauk : spec. 19.00.01 «Obshchaya psihologiya, istoriya psihologii» / S.R. Pantileev. – М., 1988. – 18 s.

6. Pantileev S.R. Samootnoshenie kak ehmocional'no-ocenochnaya sistema / S.R. Pantileev. – M.: Izd-vo MGU, 1991. – 110 s.
7. Prosandieieva L.Ie. Kontseptualni zasady teorii samotsinnosti / L.Ie. Prosandieieva // Aktualni problemy psykholohii: Zb. naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – T. 7. – Vyp. 13. – K., 2007. – S. 282–288.
8. Prosandieieva L.Ie. Problemy rozvytku samotsinnosti dytyny / L.Ie. Prosandieieva // Sotsialna psykholohiia. – 2008. – № 1 (27). – S. 179–185.
9. Prosandieieva L.Ie. Typolohichnyi analiz samotsinnosti osobystosti pidlitka / L.Ie. Prosandieieva // Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy / Za red. S.D. Maksymenka, L.A. Onufriievoi. – Vyp. 14. – Kam'ianets-Podilskyi: Aksioma, 2011. – S. 665–674.
10. Tyshchenko S.P. Psykhichne zdorov'ia: tsinnisno-smyslovyi analiz / S.P. Tyshchenko // Aktualni problemy suchasnoi ukrainskoi psykholohii: Naukovi zapysky instytutu psykholohii im. H.S. Kostiuka APN Ukrainy / Za red. akademika S.D. Maksymenka. – K.: Nora-Druk, 2003. – Vyp. 23.
12. CHesnokova I. I. Problema samosoznaniya v psihologii / Irina Ivanovna CHesnokova. – M. : Nauka, 1977. – 144 s.

I.V. Yavorska-Vetrova. Theoretical analysis of self-attitude: value aspect.

The article performs the theoretical analysis of the value aspect of self-attitude. It shows that, in modern scientific psychological studies, the "self-attitude" term is conceptualized first of all as "emotional and valuable self-attitude". The content and dynamics of self-attitude as person's emotional and value attitude to oneself is considered within the issue of self-consciousness developed by I.I.Chesnokova. The visionary ideas of S.R.Pantileev are presented according to

which the “self-attitude” phenomenon is understood as direct expression of personal meaning of self for an agent. The subsystem of emotional and value self-attitude and the self-estimative subsystem in the self-attitude concept are analysed. Three factors can be determined in the self-attitude structure: self-esteem, auto-sympathy and self-deprecation. The article emphasizes that the content of an agent’s generalized and sustainable value attitude to him/herself determines meaningful attitudes as the highest ones in the hierarchical structure according to the semantic integration principle. The principles of the theory of self-worth of L.E. Prosandeyeva are described. The article examines evaluative-descriptive, integrative-orientational and motivational components in the self-worth structure as well as the basic types of self-worth (reproductive, cognitive, communicative, creative, spiritual and professionally aimed). Features of self-worth formation in childhood and adolescence are characterised.

Key words: self-attitude, emotional and valuable self-attitude, value, self-worth, self-consciousness, personality, personal development, self-image.

Відомості про автора

Яворська-Вєтрова Ірина Вікторівна, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Київ, Україна.

Yavorska-Vietrova Iryna Viktorivna, Ph.D. of Psychology, Senior Associate, senior researcher of the Chamata Laboratory of Psychology of Personality, Kostiuk Institute of Psychology of NAPS Ukraine, Kyiv, Ukraine.

РЕФЕРАТ

І.В. Яворська-Вєтрова. Теоретичний аналіз проблеми самоствалення: ціннісний аспект.

У статті здійснено теоретичний аналіз дослідження проблеми самоствавлення у ціннісному аспекті. З'ясовано що термін “самоствавлення” в сучасних наукових психологічних розвідках концептуалізується насамперед як “емоційно-ціннісне самоствавлення”. Розглянуто зміст та динаміку самоствавлення як емоційно-ціннісного ставлення особистості до самої себе у дослідженні проблем самосвідомості І.І. Чеснокової. Викладено концептуальні положення С.Р. Пантілеєва щодо феномену самоствавлення як безпосереднього вияву особистісного смисла “Я” для суб'єкта. Проаналізовано підсистему емоційно-ціннісного самоствавлення і власне самооцінкову підсистему у будові самоствавлення. Виокремлено три фактора у структурі самоствавлення: фактор самоповаги, фактор аутосимпатії, фактор самоприниження. Наголошено, що зміст узагальненого і стійкого ціннісного ставлення суб'єкта до самого себе визначають смислові ставлення як найвищі у його ієрархічній будові згідно принципу смислової інтеграції. Висвітлено засади теорії самоцінності Л.Є. Просандеєвої. Розглянуто оцінно-пояснювальний, інтегративно-орієнтаційний і мотиваційно-спонукувальний компоненти у структурі самоцінності, а також основні її типи (репродуктивна, пізнавальна, комунікативна, творча, духовно спрямована і професійно спрямована самоцінність). Схарактеризовано особливості формування самоцінності у дитячому та підлітковому віці.